

OILAVIY MUAMMOLARNING PSIXOLOGIK TALQINI

Mashxura Ortiqova Xurboyevna

Buloqboshi tumani

23- umumiy o‘rta ta‘lim maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada oilaviy muammolarning psixologik mohiyati, ularning kelib chiqish sabablari hamda oila a‘zolarining ruhiy holatiga ta‘siri yoritiladi. Shuningdek, nizolarni bartaraf etish va sog‘lom oilaviy muhitni shakllantirishning psixologik yo‘llari tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: oila, nizolar, psixologiya, muloqot, stress, murosa, emotsiya, tarbiya

KIRISH

Oila — jamiyatning eng muhim ijtimoiy instituti bo‘lib, unda insonning shaxs sifatida shakllanishi amalga oshadi. Biroq har qanday oilada turli muammolar va nizolar yuzaga kelishi tabiiy holatdir. Ushbu muammolarni to‘g‘ri tushunish va hal qilishda psixologik yondashuv muhim ahamiyatga ega. Oilaviy muammolar ko‘pincha muloqot yetishmasligi tufayli yuzaga keladi. Oila a‘zolari bir-birini to‘liq tushunmasligi, fikr va his-tuyg‘ularni ochiq ifoda eta olmasligi nizolarga olib keladi. Noto‘g‘ri muloqot esa ziddiyatlarni yanada kuchaytiradi.

Yana bir muhim sabab — psixologik mos kelmaslik. Xarakter, qadriyatlar va hayotga bo‘lgan qarashlarning farqlanishi o‘zaro tushunmovchiliklarga sabab bo‘lishi mumkin. Bu holat, ayniqsa, yosh oilalarda ko‘proq uchraydi.

Emotsional zo‘riqish va stress ham oilaviy muammolarni kuchaytiradi. Ishdagi muammolar, moliyaviy qiyinchiliklar yoki boshqa tashqi omillar oila ichidagi

munosabatlarga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, tarbiya usullarining farqlanishi ham muammolarni keltirib chiqaradi. Ota-onaning farzandga nisbatan turlicha yondashuvi nizolarga sabab bo'lishi mumkin.

Oilaviy muammolarning psixologik talqini shuni ko'rsatadiki, har bir nizoning ortida ma'lum ehtiyoj yoki tushunilmagan his-tuyg'u yotadi. Shu sababli muammoni hal qilishda uni chuqur tahlil qilish zarur.

Muammolarni bartaraf etishda quyidagi psixologik yondashuvlar samarali hisoblanadi:

- ochiq va samimiy muloqot o'rnatish
- bir-birini tinglash va tushunishga harakat qilish
- murosa va sabr-toqatni rivojlantirish
- hissiyotlarni boshqarish
- zarur hollarda psixologik maslahat olish

Oila a'zolari o'zaro hurmat va ishonchni saqlasa, har qanday muammoni ijobiy hal qilish mumkin.

Oila muammosi azaldan insoniyatning diqqat markazida bo'lib kelgan. Chunki oila mustahkamligi jamiyat faravonligining asosiy negizidir. Shu sababli Respublikamiz rahbariyati har bir xonadonning tinchligini, oilalarda farzandlarning baxtli, barkamol o'sishini ta'minlashga qaratilgan qator tadbirlarni amalga oshirmoqda.

Oiladagi muhit farzand tarbiyasining eng asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Agar oilada tinchlik, o'zaro hurmat va mehr-oqibat hukm sursa, bola sog'lom va barkamol rivojlanadi. Aksincha, oilaviy muammolar va nizolar bolaga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Avvalo, oiladagi nizolar bolaning ruhiy holatiga ta'sir qiladi. Bola doimiy janjal va tushunmovchiliklar muhitida yashasa, unda qo'rquv, xavotir va ishonchsizlik paydo bo'ladi. Bu esa uning psixologik barqarorligini izdan chiqaradi.

Bunday muhitda ulgʻaygan bolalarda koʻpincha oʻziga boʻlgan ishonch past boʻladi. Ular oʻz fikrini erkin ifoda eta olmaydi, oʻzini himoya qilishda qiynaladi. Bu esa shaxs sifatida rivojlanishiga salbiy taʼsir qiladi. Oilaviy muammolar bolalarning xulq-atvoriga ham taʼsir qiladi. Baʼzi bolalar agressiv boʻlib qoladi, boshqalarga nisbatan qoʻpol muomala qiladi. Boshqalari esa aksincha, tortinchoq, ichki dunyosiga yopilib qoladigan boʻlib qoladi. Shuningdek, bu holat bolaning taʼlim jarayoniga ham salbiy taʼsir etadi. Diqqatning pasayishi, oʻqishga qiziqmaslik, topshiriqlarni bajarmaslik kabi muammolar yuzaga keladi. Natijada uning oʻqishdagi muvaffaqiyati kamayadi. Yana bir muhim jihat — bola ota-onasidan oʻrnak oladi. Agar u oilada doimiy janjal, hurmatsizlik yoki zoʻravonlikni koʻrsa, kelajakda oʻzi ham shunday xulqni takrorlashi mumkin.

Oilaviy muammolarning oldini olishda ota-onalarning masʼuliyati katta. Ular farzand oldida nizolarni kamaytirishi, oʻzaro hurmatni saqlashi va bolaga mehr berishi zarur. Shuningdek, oila aʼzolari oʻrtasida ochiq muloqot oʻrnatish, muammolarni tinch yoʻl bilan hal qilish va zarur boʻlsa psixologik yordamga murojaat qilish muhimdir. Oʻzbekiston Respublikasi prezidenti SH. Mirziyoyev aytganlaridek — Oila kichik vatan, oila tinch boʻlsa, baxtli boʻlsa, vatan tinch boʻladi.

Darhaqiqat jamiyatning kuch-qudratini taʼminlaydigan eng oliy qadriyat oilaning tinchligi va mustahkamligidir. Bizga maʼlumki yurtimizda oila, nikoh masalalari azal azaldan qadrlanib kelinadi. Bu muqaddas qadriyatlar hozirgi davrgacha ham oʻz qadr-qimmatini yoʻqotgani yoʻq. Oilalarning jamiyat hayotida tutgan oʻrni va roʻli beqiyos, chunki har bir shaxs tarbiyasi avvalo kichik bir vatan oiladan boshlanadi.

Hozirgi rivojlanayotgan jamiyatga har tomonlama sogʻlom, barkamol, yetuk shaxslar kerak. Bunda jamiyatda oilaning rolini oshirish uni yanada mustahkamlash, oiladagi sogʻlom ijtimoiy-psixologik muhitni yaratish, yosh oilalardagi muammolar yuzasidan tadqiqot olib boorish asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Shu oʻrinda aytishimiz kerakki, Oʻzbekiston Respublikasi Konstititsiyasining 63-moddasida oila jamiyatning ajralmas boʻgʻini ekanligi eʼtirof etilgan: Oila jamiyatning asosiy boʻgʻinidir hamda jamiyat va davlat muhofazasida boʻlish huquqiga ega.

Yosh avlodni yetuk shaxs qilib tarbiyalash ularni hayotda o'z o'rnini topishlari uchun zarur shart-sharoitlar yaratish uchun albatta, jamiyatdagi endi tarkib topayotgan yosh oilaga e'tibor qaratish lozimdir. Oila – inson o'z baxti va saodati, orzu-havaslari, maqsadmuddaolarini mushtarak qilgan, o'zini inson sifatida idrok etib hayot nashidasini suradigan muqaddas makondir.

Oila – ijtimoiy institutlarning eng qadimgisidir. Insoniyat boshidan kechirgan tarixiy davrlarning qanchalik turfa va murakkab bo'lishiga qaramay, ayniqsa, XIX va XX asrlarda ro'y bergan buyuk o'zgarishlar va islohotlarga dosh bera olgan ushbu maskan o'z tizimi, tarkibi va jamiyat oldida turgan majburiyatlarini bajarishi nuqtai nazaridan sog' omon saqlanib qolgan tuzilmadir. Oilani insonlar tashkil etgani va undagi hayot- mamotni ular o'rtasidagi o'zaro munosabatlar tashkil qilishini hisobga oladigan bo'lsak, uni sof psixologik jarayonlar maskani ham deb atash mumkin.

Respublikamizda keyingi yillarda oila-nikoh munosabatlari o'zgarib bormoqda. Bu boradagi o'zgarishlarga:

- 1) oilaning jamiyat oldidagi funksiyalarining o'zgarib borishi;
- 2) oila a'zolari sonining va tug'ilishning kamayishi, murakkab ko'p oilali tipdan, alohida mavjud bo'lgan oilalar tipiga aylanib borayotganligi;
- 3) oilaviy munosabatlar tizimida er-xotin funksiyalarining va oilaviy rollar haqidagi ijtimoiy tasavvurlarning o'zgarib borayotganligi;
- 4) ayollardagi reproduktiv ustanovkalarining o'zgarib borayotganligi kabilarni kiritish mumkin.

Ma'lumki, insoniyat jamiyat taraqqiy etib borgan sari odamlarning o'zlari ham, o'zaro munosabatlar ham, ayniqsa shaxslararo munosabatlar orasida eng samimiy, eng yaqin bo'ladigan oilaviy munosabatlar ham takomillashib, o'ziga xos tarzda murakkablashib boradi. Sababi hozirgi zamon fan-texnika taraqqiyoti, ishlab chiqarish munosabatlari, vositalari, qishloq xo'jaliklari, sanoat ishlab chiqarish, umuman xalq xo'jaligining barcha jabhalarida yangi texnologiya, texnik jarayonlarning jadal joriy etilishi bevosita shu jarayonlarning yaratuvchisi, ishtirokchisi bo'lgan inson omiliga,

inson shaxsiga o'ziga xos yangicha talablar qo'yimoqda. Ishlab chiqarish munosabatlari, jamiyat taraqqiyoti bir tomondan, odamlarning o'zlarida ro'y berayotgan ijtimoiy-psixologik, fiziologik va boshqa o'zgarishlar o'zaro muloqat munosabatlari doirasining ma'lum darajada chegaralanib qolishiga, ularda o'tmishdoshlarimizda kuzatiladigan tabiiylikning ma'lum darajada buzilishiga va oqibatda inson ruhiyatida mumkin qadar hissiy, emotsional zo'riqishlarning yuzaga kelishiga asos bo'lmoqda. Bularning ta'siri oilaviy hayot va undagi psixologik iqlimda o'z ifodasini topadi. Maxsus adabiyotlarda yozilishicha va o'tkazilgan tadqiqot natijalaridan kuzatilishicha, so'nggi 100 yil ichida odamlarda kuzatiladigan akseleratsiya jarayoniga ko'ra ularning jinsiy, fiziologik balog'atga etishi 2-3 yil ilgarilab ketgan. Bundan 100 yilcha oldin yoshlarni jinsiy balog'atga yetish davri 15-16 yoshga to'g'ri kelgan, hozir esa bu holat o'rtacha 12-13 yoshlarga to'g'ri keladi.

Shaxsning oila va jamiyat oldida o'ziga xos mas'uliyatni his qilishi esa uning psixologik etukligi alomatlaridan biri bo'lib xizmat qilgan. Endi shu xususiyatlarning bugungi kun yoshlarida ko'rib chiqaylik. Ular 12-13 yoshlarida jinsiy (fiziologik) yetuklikka erishadilar, biroq ular biror-bir kasb-hunar egasi bo'lib, mustaqil ishlab o'zini va oilasini iqtisodiy jihatdan ta'minlay oladigan bo'lishi uchun avvalo maktabni bitirishi, yoki 9 yil maktabda, 3 yil kollej yoki litseyda o'qishi zarur bo'ladi. 12 yillik barcha uchun majburiy ta'limdan so'ng yoshlarimizning ma'lum bir qismi o'qishni oliy o'quv yurtida davom ettiradi. Bundan ko'rinib turibdiki yoshlarimizning iqtisodiy mustaqillikka erishishlari ularning ma'lum qismi uchun 20-21, boshqalari uchun 23-25 yoshga to'g'ri keladi. Bundan tashqari odamlarning kundalik hayoti o'zgarib, kiyinishga, maishiy buyumlarga moddiy farovonlik darajasiga bo'lgan ehtiyoji ham ortib bormoqda. Har qanday jamiyat taraqqiyotida oilaning, oila mustahkamligining o'rni beqiyosdir. Chunki tirik organizmning salomatligi uni tashkil qiluvchi har bir hujayraning sog'lomligiga bog'liq bo'lganidek, oila ham davlat, jamiyat deb atalgan butun bir organizmni tashkil etuvchi hujayradir.

Shuningdek, jamiyat taraqqiyotining kutilgan darajaga chiqa olmasligi uning taraqqiyotiga to‘sqinlik qiluvchi uni inqirozga olib keluvchi kuchlarning yuzaga kelishida oilaning hissasi kattadir. Chunki nosog‘lom, noqobil va nizoli oilalar, ajrashishlar sonining ortishi, jamiyatgaturli iqtisodiy, ijtimoiy ziyon etkazishi bilan birga bunday nosog‘lom psixologik muhitda, nizo-janjalli, o‘zaro mehr-oqibatsiz muhitda dunyoga kelgan, shakllangan bola keyinchalik nafaqat otaonasi, aka-ukalariga nisbatan mehr-oqibatsiz, balki atrofdagilarga, qolaversa o‘zi yashagan jamiyatga nisbatan mehr oqibatsiz bo‘lib, shafqatsiz, zolim, xudbin jamiyat yurt manfaatlariga zid har xil tashqi kuchlar ta’siriga oson beriluvchan shaxs bo‘lib shakllanishi, shu asosda esa o‘z oilasi, o‘z xalqi, o‘z yurti uchun xavfli insonlarning etishib chiqishiga ham asos bo‘lishi mumkin.

Demak, oilaning mustahkamligi jamiyatning iqtisodiy, ijtimoiy, siyosiy, milliy xavfsizligini, uning ravnaqi, taraqqiyotini belgilovchi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Oila psixologiyasigadoir eng muhim bilimlarni berish va ular asosida tegishli malakalar va ko‘nikmalarni shakllantirib, yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash bugungi kunning muhim vazifalaridan biridir.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, oilaviy muammolarni psixologik jihatdan to‘g‘ri tushunish va ularga ongli yondashish sog‘lom va mustahkam oila qurishda muhim omil hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, - T. O‘zbekiston 2014
2. Kamolova, S. (2021). Umuminsoniy qadriyatlar asosida talabalar dunyoqarashini shakllantirishning uzluksizligi. Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii, (1).
3. Kamolova, S. (2021). Ta’lim jarayonida interfaol usullardan foydalanishning afzaliklari . Jurnal Pedagogiki i psixologii v sovremennom obrazovanii, (2).

4. Sh., Kamolova, Yaxshieva, M Sh., Eshonkulov, E. S., Jumartova, U. U., & Urazoliev, X. A. (2015). Formirovanie nauchnogo mirovozzreniya studentov. In Aktualnye zadachi pedagogiki (pp. 184-186).
5. Kamolova, Sh. O'., & Munarova, R. O'. (2010). Urovni sovershenstvo lichnosti. Issledovatel nauchnyy jurnal.–Qozog'iston, 5(49), 100-105.
6. ZIYO.NET